

ARCHITEKTURA

ARCHITECTURE

MIŁOSZ ZIELIŃSKI

Dr inż. arch. arch., kraj.
Politechnika Krakowska,
Wydział Architektury, Instytut Architektury Krajobrazu

EWELINA SYPEK

Inż. arch. arch kraj.
Politechnika Krakowska,

IDEA FORMY OTWARTEJ OSKARA HANSENA JAKO PODSTAWA KSZTAŁTOWANIA OBIEKTÓW KULTURY WARUNKUJĄCYCH REWITALIZACJĘ PRZESTRZENI

THE IDEA OF OSKAR HANSEN'S OPEN FORM AS A BASIS FOR SHAPING CULTURAL OBJECTS THAT CONDITION THE SPACE REVITALISATION

STRESZCZENIE

Mądrze zaprojektowane przestrzenie publiczne stanowią istotny element sanacji miast zarówno jako strefy kolektywnej rekreacji jak i katalizatory rozmaitych aktywności społecznych. Ujmując temat z perspektywy racjonalnego użytkowania przestrzeni, kluczowym staje się wtórne wykorzystanie obszarów uwalnianych w wyniku zmian zachodzących w miastach oraz rewitalizacja terenów poprzemysłowych. Te ostatnie prezentują osobliwe walory estetyczne ze względu na specyfikę pierwotnej funkcji.

Dysertacja porównawcza wybranych projektów i zagadnień naukowych ma stanowić głos w dyskusji na temat aspektów rewitalizacji terenów zdegradowanych oraz miastotwórczej i centrotwórczej roli obiektów kultury. Występowanie w przywołanych miejscach pierwiastków definiujących formę otwartą podkreśla wagę zależności natury psychologicznej zachodzących między człowiekiem, a otoczeniem.

Słowa kluczowe: forma otwarta, Hansen, park sceniczny, rewitalizacja

ABSTRACT

Public spaces designed in a reasonable way make up an element that heals the city. They are both areas dedicated to collective recreation and a catalyst for social activities. Regarding a rational space exploitation, a reuse of grounds that are being liberated as a result of cities reorganization and revitalization of postindustrial areas should be a clue. The latter represent a unique esthetic virtues due to specificity of their original function.

Comparison of the selected designs and scientific approaches had been made in order to take the floor in a debate about devastated areas revitalisation and city – and center-making capability of cultural investments. The importance of psychological links between human and his environment is set down by the presence of features defining the open form in a mentioned projects.

Key words: Hansen, open form, revitalisation, scenic park

1. WPROWADZENIE

Celem niniejszej pracy jest studium powiązań pomiędzy cechami narzuconymi przestrzeni arbitralnie przez projektanta a zachowaniami społecznymi zachodzącymi pod ich wpływem. Jako podstawę badawczą przyjęto tezę, że kształtowanie przestrzeni miejskich w oparciu o zasadę Formy Otwartej Oskara Hansena, zwłaszcza w odniesieniu do obiektów kultury, pozytywnie wpływa na ożywienie zdegradowanych fragmentów miast. Podjęto rozważanie na temat kreowania interaktywnych przestrzeni publicznych, aplikowania w nich sztuki oraz jej oddziaływania na proces rewitalizacji. Rozważania oparto na dwóch źródłach informacji: studiach *in situ* oraz opracowaniach książkowych i publikacjach dostępnych w Internecie.

Praca obejmuje:

- a) wstęp teoretyczny traktujący o sprzężeniach pomiędzy człowiekiem a miastem,
- b) analizę wybranych przykładów koncepcji przestrzennych w skali architektury, urbanistyki i krajobrazu
- c) wnioski podkreślające związki rodzaju przestrzeni z jej witalnością.

2. WSTĘP – MIASTO I PRZESTRZENIE PUBLICZNE

Miasto to historycznie ukształtowana jednostka osadnicza charakteryzowana na podstawie określonych kryteriów. Bez względu na ich dobór, wpływ miasta i jego środowiska na człowieka jest silny. Nie tylko wchodzi ono w interakcję ze społeczeństwem, mnoży możliwości, ale wręcz kształtuje postawy i reakcje. Dzieło człowieka na różnorodnych płaszczyznach przekształca swego twórcę. Odbywa się to na zasadzie sprzężenia zwrotnego, jak zauważa Jan Gehl: „my kształtujemy miasta, a one kształtują nas”¹.

Nadawanie fragmentom miasta cech i funkcji wynika z potrzeb charakterystycznych dla konkretnej epoki oraz sposobu postrzegania jednostki na tle społeczeństwa. W socjalizmie dominowało pojęcie kolektywizacji jako lepszej formy zaspokajania potrzeb ludzkich², obecnie dążenie do nasycenia potrzeb jednostki w kontekście kolektywu jest myślą wiodącą. Wobec wzrastającej świadomości przestrzennej i roli wnętrz miejskich w warunkowaniu

samopoczucia i aktywności społecznych kluczowe znaczenie mają decyzje podejmowane przez planistów, architektów i architektów krajobrazu. Przestrzenie intencjonalnie kształtowane są w sposób przewidujący nisze dla człowieka bez względu na status majątkowy czy rodzaj wykonywanej pracy. Jednocześnie wagę wprowadzania zieleni do miast dostrzeżono długo przed narodzinami architektury krajobrazu jako odrębnej dziedziny. Parki publiczne stały się zielonymi płucami miast, podwyższającymi jakość życia. O ich wartości świadczą starania deweloperów, usiłujących budować jeśli nie w granicach parków, to przynajmniej w ich najbliższym sąsiedztwie.

Oprócz racjonalnego planowania wzajemnych relacji między twardą tkanką zabudowy, a terenami rekreacyjnymi, ważna jest obecnie konieczność wtórnego wykorzystania obszarów uwalnianych w wyniku zmian zachodzących w świecie³. Restrukturyzacja przedsiębiorstw, wypieranie przemysłu przez usługi i zaniechanie nierentownych działań skutkują uwalnianiem obszarów wymagających wtórnego zagospodarowania. Jednocześnie uwarunkowania historyczne określają potrzebę znalezienia nowej funkcji dla terenów typu „*brownfields*” czyli post -militarnych, -przemysłowych, -kolejowych itp. Pojęcie rewitalizacji jest wobec tego nieodłącznym aspektem współczesnego projektowania architektonicznego, urbanistycznego i krajobrazowego.

Kształtowanie przestrzeni publicznych ma dwójkie oblicze. Z jednej strony matrycą jest dostępne miejsce, rozmiary, sąsiedztwo i przeznaczenie. Nie sposób uniknąć podziału przestrzenno-funkcjonalnego jako podstawy postrzegania każdej przestrzeni, ponieważ wynika to bezpośrednio z tendencji behawioralnych. Nawet niewielki pokój przeznaczony dla jednego użytkownika siłą rzeczy ulega strefowaniu. Podobnie, choć w znacznie większej skali, dzieje się z miastem. Planowanie przestrzenne jest głównym instrumentem polityki przestrzennej regionów. Im wyższy poziom złożoności struktur społecznych i gospodarczych, tym większa skala trudności w harmonizowaniu interesów różnych podmiotów i godzeniu ich w życiu społecznym czy gospodarce⁴ na poziomie mikro, mezo i makro.

¹ Gehl J., 2010, *Cities for People*, Island Press, Washington, Covelo, London, s. 9,

² Lorek A., 2007, *Nowa Huta na tle miast socrealistycznych*, [w:] *Nowa Huta – architektura i twórcy miasta idealnego. Niezrealizowane projekty*. Wyd. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków, s. 8–23,

³ W przedstawionym do publicznych konsultacji projekcie ustawy Kodeks Urbanistyczno-Budowlany tendencja ta zyskała rangę niemal doktryny. Autorzy nowego systemu planistycznego szczególnie akcent w proponowanych rozwiązaniach kładą na wykorzystywane terenów już zainwestowanych przed terenami „dziewiczymi”. Zasada „*Brownfields*” przed „*greenfields*”.

⁴ *Strategia Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego*, 2004, 1.4.1. Gospodarka przestrzenna, s. 47.

Z drugiej zaś strony, miastu jako bazowej jednostce klasyfikowania, stawiane są szczególnie wysokie wymagania bynajmniej nie tylko utylitarne. Mimo digitalizacji świata nie prawdą jest mniemanie jakoby współczesny człowiek większość czasu spędzał w rzeczywistości wirtualnej⁵, a tym samym ignorował wartości estetyczne otoczenia. Przeciwnie, przestrzenie publiczne nie służą już głównie do rekreacji, ale sprzyjają prowadzeniu interesów. Modne stały się służbowe *lunche* oraz praca przy komputerze w eleganckich kawiarniach. Ludzie czerpią satysfakcję z przebywania w atrakcyjnych wnętrzach i poszukują w nich inspiracji⁶. Wyłania się aspekt percepcji oparty nie na praktyczności, a na oddziaływaniu psychologicznym, wzbudzających emocjach, kreowanej atmosferze. Wśród młodych ludzi czynnikiem decydującym o wyborze miejsca spotkań rzadko bywa wygodna kanapa i fotel, łatwość dojazdu czy nawet ceny. Wagę przywiązuje się do rodzaju muzyki, wystroju wnętrza, charakteru obsługi, kolorystyki napojów oraz do tego jacy ludzie w dane miejsce przychodzą. Prosty przykład egzemplanifikuje dominację wyrafinowanych potrzeb nad trywialnymi.

Idąc tym tropem w rozważaniach na temat kształtowania przestrzeni publicznych należy założyć, iż powinny być one nietuzinkowe i operować strukturami stymulującymi abstrakcyjne myślenie, przy jednoczesnej poprawności funkcjonalnej, która jednak umożliwia dogodne użytkowanie przedstawicielom różnych grup społecznych. Istotny w tych warunkach okazuje się aspekt rewitalizacji terenów przemysłowych jako elementu sanacji miast. Postindustrialne miejsca nieraz oferują interesujące artefakty o niespotykanych wartościach estetycznych, sprzyjające jednocześnie kreatywnemu projektowaniu przestrzeni ze względu na trudność ich kształtowania i stopień degradacji.

3. TEORIA FORMY OTWARTEJ OSKARA HANSENA

Niezwykle ciekawy pogląd wypracował w swojej twórczości Oskar Hansen. Projektowane przez niego w czasach socrealizmu pawilony wystawowe stały się swoistym laboratorium alternatywnych rozwiązań przestrzeni wystawienniczych. Szereg doświadczeń doprowadził do ostatecznego sformułowania idei Formy Otwartej, czyli sztuki jako procesu

angażującego widza⁷. Pawilon Polski na targi w Sao Paulo w 1959 roku autorstwa Hansena uważany jest za jedno z najwybitniejszych dzieł polskiej sztuki tamtego okresu. Waldemar Barański opisał go jako modułową formę opartą na kształtach paraboloidy hiperbolicznej rozwijanej w przestrzeni⁸. Zabieg ten pozwalał na cykliczne formowanie lekkiej konstrukcji przekrycia w logicznym, matematycznym rytmie.

Fundamentalna dla badań Hansena była pierwsza wystawa indywidualna z 1957 roku, zaprojektowana jako samodzielne dzieło sztuki. Artysta zamaniestował wszystko nad czym pracował w izolacji: kubizujące malarstwo, projekty i fotografie rzeźb oraz obiektów architektonicznych, tworząc wielowymiarową strukturę, jako tło dla poruszającego się w niej widza. Wypełniająca przestrzeń konstrukcja z metalowych prętów, tzw. kolczatka, włączała oglądającego w strefę ekspozycji. Kompozycja tej czasoprzestrzeni działała na zasadzie poznawczego ramowania zdarzeń, aktywnego przenikania się pól oddziaływania statycznych form obrazów i rzeźb z ruchomymi postaciami zwiedzających. Znaczenie tej wystawy polegało na tym, że ukazała nowatorską metodę kształtowania dzieła w przestrzeni zwaną *environment*.

Ukoronowaniem intelektualnej pracy Hansena był projekt pomnika „Droga” na Międzynarodowy Konkurs na Pomnik w Oświęcimiu-Brzezince w 1957 roku. Unikatowość projektu polegała na całkowitym zanegowaniu tradycyjnego pojęcia rzeźby pomnikowej i potraktowanie jako monumentu całego terenu dawnego obozu koncentracyjnego. Droga wyeksponowana w postaci czarnej, asfaltowej linii długości jednego kilometra i 70 metrów szerokości petryfikowała wszystkie elementy, które znalazłyby się na wytyczonej trasie, pozostawiając resztę mieszczącą się po obu stronach działaniu czasu, entropii.

Hansen nazywał Formę Otwartą filozofią, czyli postawą kształtującą podejście do rzeczywistości⁹. Zawarł w niej ideę sztuki otoczenia, w której motorem byłby przeciętny człowiek. Jego idea dzieła rozumianego socjologicznie, jako przestrzenny utwór kształtowany przez różne aktywności człowieka, nawiązywała do teorii rzeźby i architektury Katarzyny Kobro i Władysława Strzemińskiego. W architekturze podkreślał to, co w niej humanistyczne, a nie techniczne.

Sztuka w konwencji Formy Otwartej miała respektować indywidualność odbiorcy i darzyć go

⁵ Kosiński W., 2011, *Miasto i Piękno miasta*, Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków, s. 15,

⁶ *Ibidem*.

⁷ Gorządek Ewa., Centrum Sztuki Współczesnej Zamek Ujazdowski w Warszawie, maj 2006, *Oskar Nikolai Hansen, culturepl*, 23.11.2014, (dostęp 7.06.2015).

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

zaufaniem. Tworzyć klimat właściwy przemysłom, skłaniający do refleksji, przeciwstawiający się arbitralnemu decydowaniu o percepcji przestrzeni przez autora. Obiekty w przestrzeni miały stanowić elementy polemiki plastycznej różnych form podobnego typu. Nowy, interaktywny realizm podkreślał zerwanie ze schematem nadrzędności specjalistów. Rozważania Hansena jako nadal aktualne mogą stanowić doskonałą bazę w opracowywaniu kierunku działań projektowych, jeżeli dąży się do nowatorskich, współczesnych rozwiązań.

4. WYBRANE PRZYKŁADY ZREALIZOWANYCH KONCEPCJI REWITALIZACJI W SKALI ARCHITEKTURY, URBANISTY

4.1. Skala obiektu architektonicznego

Oskar Hansen poskreślał jak bardzo ceni dorobek Le Corbusiera, ponieważ dzięki niemu zobaczył dokładnie jak wygląda forma zamknięta¹⁰. Wnikliwa analiza ikonicznych budowli na podstawie zestawienia kryteriów opisujących formę zamkniętą i otwartą dowodzi, iż specyfiką architektury jest poniekąd jej dwoistość, być może wręcz niekoherentność. Na przykładzie willi Savoye w Poissy można zauważyć brak spójności semantyczno-przestrzennej pomiędzy wnętrzem i zewnętrzem. To pierwsze inspiruje, jest elastyczne, modyfikowalne, wolny plan to próba zachowania ciągłości tła i zdarzeń pomiędzy środkiem i otoczeniem. Drugie z kolei dominuje, ściany zewnętrzne dążą do ograniczenia tożsamości tworu w ich zakresie¹¹. Z drugiej strony obiekty architektoniczne mogą stanowić w przestrzeni ogniwo przejściowe, barierę, której przekroczenia pożąda odbiorca. W tym sensie dosłownie ruch jest pierwiastkiem napędzającym aktywność rozumianą szerzej. Oznacza to, że przestrzenią działającą ewidentnie w typie formy otwartej jest wnętrze, natomiast sama bryła dzieła architektonicznego stanowi ramę, wrota. budynek może być zamknięty sam w sobie, lecz sposób jego funkcjonowania wpisuje się w formę otwartą, co mobilizuje ożywienie. Im ciekawszą parą są ów wnętrze i jego ramy, tym silniej przyciągają człowieka. Stanowi to kwintesencję procesu rewitalizacji.

¹⁰ Z Oskarem Hansenem Rozmawia Wojciech Włodarczyk, 2009, [w:] *Wobec Formy Otwartej Oskara Hansena. Idea – utopia – interpretacja.*, red. Barbara Grodzieńska, wyd. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin, s. 24

¹¹ O. Hansen, 2005, *Realizacje. Forma Zamknięta*, [w:] *Zobaczyć Świat*, red. Jola Gola z zespołem Muzeum ASP, wyd. Zachęta, Warszawa, s. 147

W kontekście ożywiania obszarów miast warto zatem sięgnąć do projektów interaktywnych, angażujących odbiorcę w grę pomiędzy wnętrzem a zewnątrz. Oczywistym byłoby posłużenie się europejskimi, uznanymi przykładami, podczas gdy na gruncie polskim i krajów sąsiednich nie brak wyrafinowanych przestrzeni publicznych, efektów przemysłanego procesu i mimo iż powstałych, być może bez intencjonalnej łączności z hansenowską Formą Otwartą, to w istocie będących jej egzemplifikacją.

Znakomitą realizacją ostatnich lat jest hala widowiskowo sportowa Karolina w Czeskiej Ostrawie. To w zasadzie kompleks trzech hal powstałych w wyniku adaptacji budynków ocalałych z dawnej kopalni i koksowni Karolina. W obiektach znajdowały się elektrownie zasilające okoliczne kopalnie, a ich eksploatację zakończono dziesięć lat po zamknięciu koksowni w 1964 roku. Współcześnie to swoista agora pod dachem. Murowane hale odbudowano dzięki protekcji stowarzyszenia centrum Ostrawy. Sztandarowym przedsięwzięciem ugrupowania jest nie tylko reanimacja pojedynczych relikwów, lecz kompleksowa rewitalizacja centrum miasta borykającego się z licznymi problemami. Obiekty pokopalniane przekształcono w wyjątkową przestrzeń publiczną według projektu architekta Josefa Pleskota. Plac o powierzchni zbliżonej do Ostrawskiego Rynku Masaryka to miejsce uprawiania sportu, spotkań i zabaw, które ma nadać nową tożsamość miastu. Hala główna służy organizowaniu imprez i wydarzeń, takich jak targi, jarmarki, spektakle, festiwale, koncerty czy cykliczne uroczystości związane z tradycją miasta, a mniejsza dedykowana jest miłośnikom sportu. Dwa boiska z wysokiej jakości powłoką przystosowane są do gier zespołowych, natomiast w podziemiach zlokalizowano pomieszczenia higieniczno-sanitarne oraz przejścia do innych obiektów Karoliny. Kompleks jest monitorowany i otwarty całą dobę¹².

O fenomenie tego obiektu stanowi elastyczność. Na płycie placu spontanicznie organizują się różne grupy społeczne, by tańczyć, uprawiać sporty ekstremalne lub oddać się jakiegokolwiek innej aktywności. Miejsce tętni zatem życiem lokalnej społeczności i spektakl rozgrywany wewnątrz ścian byłej kopalni jest zmienny i nieprzewidywalny. Skoro zaś mowa o roli bryły jako sceny, to należy podkreślić jej walory wizualne, a także cechy oddziałujące na pozostałe zmysły. Doskonale wyeksponowano ogrom odzyskanej przestrzeni, wprowadzając w obręb stalowej konstrukcji wsporczej hali instalację

¹² Dolni Vitcovice, redakcja zbiorowa, <http://brtnik15.vitkovice.cz/60/pl/node/3183>, dostęp: 22.11.2016

Il. 1. Hala Karolina; fot: Ewelina Sypek

Il. 1. Karolina Hall; fot: Ewelina Sypek

artystyczną złożoną z grupy nagrań audio. W postaci zapisów dźwiękowych spreparowano kilkanaście sytuacji, w centrum których staje odbiorca zakładając słuchawki. Wrażenie, że pożar magazynu, rój fruujących pszczół, ludzie przechodzący korytarzem, wyścigi samochodowe mają miejsce tuż za plecami słuchacza jest łudząco prawdziwe, ponieważ wykorzystano naturalną akustykę hali. Samodzielne słuchanie jest równie pasjonujące co obserwacja innych odwracających się gwałtownie, by dostrzec źródło dźwięku emitowanego w słuchawkach.

Traktowanie formy architektonicznej jako tła dla wydarzeń to istotny przewrót. Obiekt stanowi bowiem jedynie pretekst dla czynności, czyli katalizator tym bardziej, że celem nie staje się tylko zdefiniowana aktywność, w tym przypadku sport lub koncert, którą umożliwia baza techniczna, lecz samo bycie w centrum zajęć. Nierzadko upodobanie miejsca przez hermetyczne grupy oddane niszowej dyscyplinie przyciąga innych, pragnących popatrzeć.

Il. 2. Instalacja dźwiękowa wewnątrz Hali Karolina; fot: Martin Jurek

III. 2. Audio installation inside the Karolina Hall; fot: Martin Jurek

Tym samym projektowanie infrastruktury sprzyjającej rzeczonym aktywnościom w śródmieściu stymuluje społeczne zachowania i sprzyja integracji jednostek, ponieważ prowokuje współwystępowanie ludzi w przestrzeni. Podobny mechanizm zdecydował o sukcesie projektu kompleksu sportowego w Cairns w Australii, na terenach poportowych. Skatepark jako główny punkt założenia stał się katalizatorem ruchu pieszych, którzy skuszeni możliwością obserwacji akrobacji sportowych zaczęli korzystać z wszystkich możliwości oferowanych przez nowy obiekt.

Hala Karolina ma szczególne znaczenie dla rewitalizacji miasta również ze strategicznego punktu widzenia, ponieważ łączy centrum Ostrawy i obszar Czarnej Łąki z terenem dawnej kopalni Hlubina i Dolnym Obszarem Witkowic. Odległość pomiędzy Rynkiem Masaryka i Halą Karolina jest taka sama jako odległość pomiędzy tą pierwszą i Dolnym Obszarem Witkowic, zatem znajduje się w połowie drogi między dwoma najcenniejszymi zespołami zabytkowymi Ostrawy. Szereg takich obiektów z towarzyszącymi przestrzeniami ogólnodostępnymi wzmocniona przez infrastrukturę komunikacyjną, o której rozwój zabiegają władze miasta, stanowi nietuzinkową sieć o wielkim potencjale skupiania aktywności autochtonów oraz przyjezdnych.

4.2. Skala urbanistyczna

Park Cytadela, założony na terenie dawnego Fortu Winiary, niegdyś największego fortu artyleryjskiego, zajmuje powierzchnię około 100 ha i uznany jest za pomnik historii¹³. Przebudowa silnie zniszczonych terenów pofortecznych na park według projektu B. Lisiaka, pierwotnie nazwany *Pomnikiem Braterstwa Broni i Przyjaźni Polsko-Radzieckiej*, rozpoczęła się w roku 1962. W ramach urządzania, w różnych częściach założenia stawiano pomniki i rzeźby plenerowe, o różnej wymowie: od zaangażowanych politycznie, reprezentujących tendencje socrealistyczne, do całkowicie abstrakcyjnych i modernistycznych¹⁴. Po upadku komunizmu w Polsce, zwyczaj wzbogacania Cytadeli posągami przetrwał i obecnie jest to kompleks prezentujący przekrój powojennej parkowej rzeźby polskiej i radzieckiej. Stanowi to jednocześnie wizytówkę parku. Ogromnym atutem są nasadzenia drzew i krzewów. Pierwotnie, ze względu na przeznaczenie, obszar porastało ich

¹³ Ł. Zalesiński, *Dwa życia Poznańskiej Cytadeli*, www.onet.pl, (dostęp 2.04.2016 r.)

¹⁴ W Pelc z zespołem, *Park Cytadela*, [w:] *Miejski Informator Multimedialny*, red. Wojciech Pelc, www.poznan.pl, (dostęp 16.11.2016r.)

niewiele. Najstarsze, nieliczne okazy nie przekraczają stu lat. Najbardziej istotne jest jednak to, iż zakomponowano je w mistrzowski sposób, tworząc wrażenie naturalnego, zaadaptowanego krajobrazu, tworząc klomby i kulisy kadrujące widok.

Na wzniesienie od strony centrum miasta prowadzą monumentalne schody, na ich osi stoi wyeksponowany Pomnik Braterstwa. Kompozycję parku naturalnie wyznacza kontur dawnego fortu, w obrębie którego wytyczono i nazwano główne aleje. W granicach parku znajduje się kilka cmentarzy powojennych oraz muzea, a także infrastruktura rekreacyjna wraz z zapleczem gastronomicznym. Pod względem przyrodniczym to jeden z najcenniejszych terenów w mieście – pozostałości fortyfikacji należą do Obszaru Natura 2000, jako ostoja m.in. nietoperzy. Cytadela to miejsce wyjątkowo lubiane przez Poznańców, gdzie mimo militarnej przeszłości panuje obecnie sielska atmosfera.

Jako przestrzeń o charakterze formy otwartej Park Cytadela nie ustępuje najbardziej prestiżowym realizacjom światowym. Zamiast szalonych instalacji, szereg kamiennych rzeźb, zamiast gmachu filharmonii czy tryskających rytmicznie fontann, tor saneczkowy i rabaty bylinowe. Jednak o wyjątkowej atmosferze decyduje drzewostan oraz sieć parkowych alejek nienachalnie wciągających przybysza w swe zawilości. Atmosfera tajemniczego ogrodu sprzyja aktywnościom indywidualnym i grupowym, umożliwiając jednocześnie bierną aktywność. Siedząc na rozstawionych wśród drzew i krzewów ławkach można przypatrywać się, niby z ukrycia, innym uczestnikom scenarii. Człowiek z natury woli obserwować niż być obserwowanym, czemu dowodzą wielokrotnie powtarzane badania społeczne oraz rutynowe oględziny zachowań ludzi odpoczywających na placach, w parkach, ogródkach kawiarnianych. W pierwszej kolejności zawsze zajmowane są ławki ustawione na obrzeżach wnętrza oraz te zwrócone w kierunku akcji (środku skweru, ku ulicy, alei spacerowej)¹⁵. Bierny wypoczynek nabiera znaczenia, gdy mówiąc kolokwialnie, wokół coś się dzieje; a chęć podglądania zawsze pozostanie pierwiastkiem bardzo ludzkim. Konfiguracja w postaci sekwencji wewnątrz otoczonej siecią ścieżek tworzy układ scena vs. widownia. To ciekawe jak tak nieskomplikowana, historyczna aranżacja prowokuje w bezpretensjonalny sposób pewne zależności i reakcje społeczne. Stanowi to ważny punkt w debacie, ponieważ za sprawnie działające miejsca publiczne zwykle podaje się te same, słynne projekty

Il. 3. „Nierozpoznani” Magdaleny Abakanowicz w Cytadeli; fot: Ewelina Sypek

Il. 3. „Nierozpoznani” by Magdalena Abakanowicz in Cytadela Park; fot: Ewelina Sypek

o określonym zestawie cech. Niemniej jednak obiekty bardziej kameralne prezentują rozwiązania determinujące w równym stopniu aktywności społeczne. W tym przypadku założenie ze względu na malowniczość piękno drzewostanu, który do złudzenia przypomina naturalny, zachęca do niespiesznego spędzania czasu i leniwej wędrówki. Poznańska Cytadela tętni życiem i jest chętnie wybieranym miejscem wypoczynku, co zawsze będzie najważniejszym wyznacznikiem jakości.

Niewątpliwie na charakter miejsca przekładają się bezpośrednio środki, jakimi jest budowane. W przypadku Cytadeli porządkujące przestrzeń rzeźby, stały się *landmarkami* zakorzenionymi w świadomości. Galeria rzeźby plenerowej z takimi nazwiskami jak Abakanowicz, Bakalarczyk czy Sobociński stała się destynacją samą w sobie.

Poza tym należy zwrócić uwagę na rolę parku na tle całego fragmentu miasta. Na północ od założenia znajdują się nieźle zaprojektowane osiedla mieszkalne i domów jednorodzinnych, i bloków zamieszkania zbiorowego z rozwiniętym zapleczem oświatowym i służbą zdrowia. Z kolei na południu znajdują się stacje przesiadkowe komunikacji miejskiej oraz kolejowej, a wolne przestrzenie w strukturze Starego Miasta i Ostrowa Tumskiego wypełniane są przez dynamicznie rosnące inwestycje. Jak widać kontekst kompozycji urbanistycznej Poznania, w którym Cytadela stanowi centrum systemu zieleni miejskiej przedstawiającego się jako pięć zielonych klinów ułożonych promieniście, wdzierających się tkankę zabudowy, ma swoje odbicie w zakresie witalnego funkcjonowania miasta.

4.3. Skala krajobrazu

Pełne przedstawienie natężenia prezentowanego zjawiska stanowiącego punkt odniesienia dla miejsca funkcjonowania człowieka w podobnych

¹⁵ Gehl J., 2013, *Życie między budynkami*, wyd. RAM Sp. z o.o., Kraków s.155–162

Il. 4. Park Cytadela; fot: Ewelina Sypek
 Il. 4. Cytadela Park; fot: Ewelina Sypek

przestrzeniach wymaga podania przykładu z najszerzej skali miasta. Na obszarach przemysłowych w Europie Zachodniej istnienie wiele kompleksów, które odniosły sukces w kontekście bezbłędnej rekultywacji oraz aranżacji terenów kulturalnych. Na szczególną uwagę, ze względu na wielopłaszczyznowy charakter, zasługuje Ferropolis, zlokalizowane w niemieckim miasteczku Gräfenhainichen, na terenie dawnej kopalni węgla brunatnego Golpa – Nord. Projekt rekultywacji miał na celu utworzenie przestrzeni publicznej i tematycznego parku w formie konserwującej antropogeniczny krajobraz¹⁶.

Dzisiaj to pomnik fascynacji techniką i ogromne plenerowe muzeum maszyn przemysłowych, które można oglądać z bliska i dotknąć. Zlokalizowane jest na brzegu jeziora, wypełniającego dawną odkrywkę i podzielone na strefy obejmujące sale ekspozycyjne, kawiarnie, trasy rowerowe i spacerowe, strefę gier i zabaw oraz kolekcję urządzeń – serce założenia otaczające scenę¹⁷. Skala elementów przewyższająca znacznie ludzką szokuje o wiele bardziej niż górujące ponad ulicami metropolii drapacze chmur. Dziwaczne kształty i unoszące się w powietrzu wspomnienie okresu funkcjonowania zakładu trochę przeraża i wzbudza respekt, ale i zachwyca innością i niekonwencjonalnym pięknem. W estetykę *new sublime*¹⁸, co najtrafniej określa atmosferę żelaznego miasta, wkomponowano szereg funkcji stanowiącej o jego tożsamości. Organizowane są tu liczne

¹⁶ Camila Joo Gallardo, *Rehabilitación de la mina de carbon Golpa – Nord: “Ferropolis”*, <http://tallerarquitecturalenguaje1-2011.blogspot.com/>, (dostęp: 27.07.2016))

¹⁷ *Ibidem*

¹⁸ Böhm A., 2007, *Piękno przestrzeni rozległej* [w:] *Czasopismo techniczne* z. 13. Architektura z. 6-A, wyd. Politechniki Krakowskiej, ss. 19–23. Także: *idem*, 2008 *Prokrajobrazowe instrumenty planistyczne w Niemczech*, [w:] *Czasopismo Techniczne* z.4-Architektura z.1-A, wyd. Politechniki Krakowskiej, ss. 181–187.

Il. 5. Oświetlone Ferropolis w trakcie festiwalu Melt!; źródło: <https://hulza.files.wordpress.com>

Ill. 5. Lighten Ferropolis during the Melt! festival; source: <https://hulza.files.wordpress.com>

wydarzenia muzyczne i teatralne, a wśród nich jeden z największych festiwali muzyki elektronicznej, Melt! Festival. Co roku przybywa tu kilkadziesiąt tysięcy osób żądnych technicznych brzmień, ulokowanych w przemysłowym krajobrazie. Kompozycja tańczących ludzi, żurawi i dźwigów oraz świateł laserów i lamp stroboskopowych wypełniających przestrzeń kreuje nierzeczywisty świat, którego można dotknąć w każdym tego słowa znaczeniu.

Wydarzenia cykliczne można porównać do czasowych instalacji uzupełniających przestrzeń. Zatem biorąc pod uwagę ogólne funkcjonowanie Ferropolis, oferta łączy program codzienny, w ramach którego industrialne pamiątki swoich czasów znaczą historię kontynentu jako część Europejskiego Szlaku Dziedzictwa

Przemysłowego¹⁹ z atrakcjami aplikowanymi punktowo. To niebywały sposób interakcji z odbiorcą, decydujący o unikalności założenia. Ponadto należy podkreślić jego rolę jako katalizatora aktywności społecznej w kontekście całego regionu, co można porównać z siłą przyciągania turystów do miast, przez rozsławione obiekty zabytkowe.

5. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Wspólnego mianownika dla przywołanych koncepcji należy poszukiwać w postawie kreacyjnej i wielotorowych możliwościach wykorzystania mediów zarówno architektonicznych jak i przyrodniczych. Wybrane rozwiązania można traktować jako wiarygodne wzorce warunkowania procesu rewitalizacji przez tworzenie odpowiednio nacechowanych obiektów kultury, ponieważ na przestrzeni lat odniosły sukces, którego miarą jest upodobanie przez

¹⁹ M. Jagiełło, *Melt! Festival 2014. Mordercze upały w industrialnym Ferropolis*, <http://www.polskatimes.pl>, (dostęp: 27.06.2016)

ludzi. O ich wartości świadczy nie samo ukształtowanie, lecz interaktywność, wpisująca je w koncept Formy Otwartej.

Jako uwypuklenie performatywnego i dynamicznego charakteru sztuki oraz istotę aktu kreacji, współgrającego głęboko z filozofią Hansena, warto sięgnąć do rozważań na temat przestrzeni ekspozycyjnej. Brian O'Doherty dostrzega: „Gesty są formą wynalazczości. Mogą być uczynione tylko raz, inaczej wszyscy zgodzą się o nich zapomnieć”²⁰. Wobec tego zapewniając odbiorcy możliwość uczestniczenia w kształtowaniu otoczenia poprzez samo bycie jego częścią, a poszczególnym elementom wzajemną interakcję, autor przekształca proces w obiekt, czego skutkiem jest unikatowość wynikająca z niepowtarzalności procesu. Wrażenia zmysłowe będą zawsze jednorazowe i tym bardziej indywidualne, że dotyczą każdego człowieka z osobna. Sensem postrzegania dzieła sztuki jest cykl towarzyszący jej percepcji, a zatem otoczenie oraz odbiorca w rozumieniu totalnym i akcja zaistniała między nimi. Znaczenie ma mimika twarzy, spojrzenie, reakcja niewerbalna bądź komentarz, a jednocześnie pogoda, pora dnia czy roku. Każde ogniwo składa się na obraz momentu odczytu dzieła. Reakcja człowieka

²⁰ Brian O'Doherty, *Biały sześcian od wewnątrz. Ideologia przestrzeni galerii*, tłum. A. Szyłak, Gdańsk 2015, s. 76–77

na obiekt napotkany w terenie może być równie intrygująca co sam element, dlatego płaszczyzna emocjonalna pretenduje do bycia równorzędną determinantą w podejmowaniu decyzji projektowych.

Zgodnie z powyższą metodą obserwowania relacji przestrzeni – człowiek należy podkreślić, iż to ludzie tworzą miejsca. Jednocześnie miejsce będące świadkiem zdarzeń tymi zdarzeniami przesiąka. „Dzieła sztuki mogą opowiadać historie, zwłaszcza gdy na różne sposoby wiążą się z miejscem i współtworzącymi je ludźmi”²¹. Ta korelacja upoważnia do sformułowania wniosku, iż proces rewitalizacji miast, nadawania jej nowej tożsamości, winien być oparty właśnie na zależnościach pomiędzy przestrzenią, a społeczeństwem. Aranżowanie miejsc, motywujących ludzi do działania i refleksji, odgrywa rolę kluczową. Poszczególne zabiegi składają się na mieszankę wrażeń będącą tłem dla *performance'u*, którego centralne ogniwo stanowi człowiek²².

²¹ Fragment komentarza, będącego częścią wystawy *Z mojego okna widać wszystkie kopce*, 5.03–5.05.2016 r., Galeria Sztuki Współczesnej Bunkier Sztuki w Krakowie, kuratorzy: A. Bargiel, P. Hyla, M. Kownacka, L. Krawczyk, A. Lebensztejn, K. Olesiejuk, A. Rostkowska, K. Siatka, K. Wyśata, M. Ziółkowska

²² O. Hansen, *Tła ludzi i przyrody*, [w:] *Zobaczyć Świat*, red. Jola Gola z zespołem Muzeum ASP, wyd. Zachęta, Warszawa 2005

THE IDEA OF OSKAR HANSEN'S OPEN FORM AS A BASIS FOR SHAPING CULTURAL OBJECTS THAT CONDITION THE SPACE REVITALISATION

1. INTRODUCTION

The following paper compares associations between the features that are arbitrary imposed to the space by designers and social behaviors that are caused by the formers. The research was based on the proposition that shaping the public space according to the rules of Oskar Hansens's Opne Form influences the revitalisation of run-down parts of the city. A particular meaning for this thesis have cultural buildings.

The aspect of interactive public areas creating, locating pieces of art there and their contribution to the revitalization process had been taken into consideration. Dissertation was based on two sources of information: research *in situ* and reports found in books and in the Internet

The essey comprises:

- a) a theoretical introduction that treats about connection between human and city

- b) an analysis of the selected urban conceptions in scale of architecture, city planning and landscape
- c) a conclusion that emphasises the linkage between the quality of space and its vitality.

2. CITY AND PUBLIC SPACE

The City is an inhabitable unit shaped historically on the grounds of certain criteria. No matter what they are, the influence the city has on men is high. It not only interacts with the society and multiplies the opportunities but also forms human reactions and approaches. The human work, step by step, remolds its maker. According to Jan Gehl it functions on the basis of feedback: “we create the cities whereas they create us”.¹

¹ Gehl. J., 2010, *Cities for People*, Island Press, Washington, Covelo, London, s. 9

Giving features and functions to the parts of the cities is caused by the needs characteristic for every generation and the current perception of the individual against the background of the society.

In socialism times the collectivization as an approach to people's requirements providing was prevalent,² whereas nowadays an individual need are given preference. Regarding the increasing spatial consciousness among people as well as an important role of urban composition in both conditioning people's state of being and social activities, the key role play decisions being made by city planners, architects and landscape architects. The space is arranged on purpose so it provides a place for everyone no matter social status or job.

Moreover, the importance of greenery in the cities had been noticed long before landscape architecture had appeared as a separate branch. Public parks are called "green lungs" of the city as they enhance the quality of life. The fact that developers strive for building their investments in the borders of parks or at least very close to them is an evidence for the case quoted.

Apart from rational scheduling of mutual reactions between hard structure of buildings and recreational area, a reuse of the grounds released as a result of city model changing is significant.³ Enterprises restructuring, displacement of industry by service and giving up unprofitable activities do trigger the release of the grounds that demand rearrangement. Simultaneously, historical conditioning describe the necessity to find a new function for so called „brownfields” as follow post-military, -industrial. Regarding this fact, revitalization seems to be an inherent aspect of modern landscape designing and urban planning.

Creating the space is actually twofold. On one hand available a place, a size, a neighborhood are a matrix for planning. One cannot avoid a functional and spatial division which is fundamental in space perception, because it results directly from behavioral needs. At least a small room inhabited by one person gets divided to zones. The same happens to

the city however the scale is larger. City planning is a main tool for land-use policy. The more complicated the social and economy structure is, the more difficult achieving the harmony between various interests.⁴ It is visible in -micro, -mezzo and -macro scale.

On the other hand, one is used to demand from the city a lot more than regular applicative characteristics. Despite the world digitalization it is not true that the present man spend the most of time in a virtual reality⁵, and ignore esthetic values of the outside world. On the contrary, public space is no longer dedicated just to leisure, but it supports business. Eating out as well as working on the computer in an elegant café have become popular. People enjoy being in attractive interiors and look for inspiration in them.⁶ They would rather ignore practical issues and focus on more sophisticated stimulants like emotion or an ambient created. Among young people for instance it is uncommon to consider comfortable sits, accessibility by public transportation or even prices while choosing a meeting spot. They pay attention on a type of music played, an interior design, the workers attitude, drinks colors or what kind of customers tent to come there. An easy example shows how the high needs predominate the common ones. Following this track, it ought to be assumed, that public spaces should be unique and play with structures able to boost abstractive thinking. At the same time they have to be correct from the functional point of view, what enables everyone, no matter any disabilities, using them. In this context, an aspect of postindustrial grounds revitalization seems to be crucial as an element of cities cleansing. Postindustrial fields often contain very interesting elements that represent uncommon esthetic features. It also influence creative designing due to difficulty of its shaping and a grade of degradation.

3. OSKAR HANSEN – THE OPEN FORM THEORY

An extremely interesting point of view has been elaborated by Oskar Hansen in his longstanding work. Pavilions he designed in times of socialist realism has become a peculiar laboratory of alternative solutions of exhibition space. A wide array of

² Lorek A., 2007, *Nowa Huta na tle miast socrealistycznych*, [w:] *Nowa Huta – architektura i twórcy miasta idealnego. Niezrealizowane projekty*. (Nowa Huta against a background of social realism period cities, [in] *Nowa Huta – architecture and creators of the ideal city. Non-accomplished projects*). Wyd. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków, s. 8–23

³ In a published project of law *City planning-Construction Code* the listed tendency got rank of doctrine. Authors of a new system of urban planning reuse of invested or devastated ground before the virgin area consider as crucial. The rule „Brownfields” before „greenfields”.

⁴ *Strategia Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego*, (Development strategy for the city of Gorzów Wielkopolski), 2004, 1.4.1. Gospodarka przestrzenna, s. 47.

⁵ Kosiński W., 2011, *Miasto i Piękno miasta (The city and its beauty)*, Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków, s. 15.

⁶ *ibidem*.

experience led him to develop a final idea of the Open Form, which concerns art as a process that involves a spectator.⁷ The Polish Pavilion he designed for Sao Paulo trade fair in 1959 is considered one of the most notable achievements in Polish art of that period. Waldemar Barański had described it as a modular form based on hyperbolic paraboloid surface that expands in space.⁸ This treatment led to form a light construction in a recurring cycle and a logical, mathematic rhythm. His first individual exhibition set in 1957 was fundamental for his career. It was arranged as an independent work of art. The artist wanted to manifest everything he cared for before in isolation, as follow cubism-like paintings, projects and photographs of sculptures and architecture, by creating a multidimensional structure as a background for a visitor walking through it. A spiny construction made of steel poles filled a room, created an environment. The point of functioning this spacetime composition was to narrow the in a cognitive way and let static pictures and impressions diffuse actively with mobile ones. It was such a meaningful installation because it showed an innovative method of displaying art called *environment*.

A summary of the Hansen's intellectual work was a monument design "The Road", prepared for the International Competition for a Monument in Auschwitz – Birkenau in 1957. The idea to question a traditional attitude to statues as memorials and consider whole area of a former concentration camp as a monument was singular. Everything found on the marked in the certain area was petrified and emphasised by a black, asphalt line, 1 km long and 70 m wide. All the rest on the both sides of the line had been left for entropy influence. Hansen himself called the Open Form a philosophy, so an attitude that condition an approach to reality.⁹ An idea of environmental art driven by a regular man was included and it referred to a theory of sculptures understood from sociological point what was figured by Katarzyna Kobro and Władysław Strzemiński. Hansen emphasized humanistic, not technical features of architecture.

The Open Form stood up against decisions about the space perception made but authors but created a proper ambient that inclined people to make their own reflexion. The art was supposed to trust a receiver and respect his individualism. The new,

⁷ Gorządek Ewa, Centrum Sztuki Współczesnej Zamek Ujazdowski w Warszawie, (The Contemporary Art Center Ujazdowski Castle in Warsaw), maj 2006, *Oskar Nikolai Hansen, culturepl*, 23.11.2014, (dostęp 7.06.2015).

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

interactive realism broke up with an imperative specialists. Statement elaborated by Oskar Hansen are still up-to-date and can be a perfect base in designing research, if one pursue modern, innovative solutions.

4. SELECTED EXAMPLES OF ACCOMPLISHED REVITALISATION CONCEPTS IN SCALE OF ARCHITECTURE, CITY PLANNING AND LANDSCAPE ARCHITECTURE

4.1. Architecture scale

Oskar Hansen repeated how much he appreciated Le Corbusier's output because thanks to that he exactly understood what the Closed Form means.¹⁰ A thorough studies of iconic buildings based on criteria comparing the open and the closed form prove that dualism, maybe even incoherence is what actually makes architecture. Looking at villa Savoye in Poissy one can notice lack of semantic and spatial cohesion between outside and inside. The former is inspiring and flexible, easy to modify, a free plan is an approach to keep correlation of the background and the main scene. The latter monopolize the space and reduce identity of the composition.¹¹

On the other hand architectural objects may an in-between link, a barrier demanded to be crossed by the receiver. Regarding this, a movement literary becomes a catalyst of activity. It means that interior is a part functioning in the open form type whereas the building is a frame, a gate. Therefore a building itself can be introvert however the way it works makes it an example of the open form which can revive the spectacle. The more interesting pair is made by the inside and its frame, the stronger it attracts humans what is a clue of revitalization.

Regarding this, it may be useful to focus on interactive designs involving a spectator into a game already accomplished. Instead of listing European, famous examples it is worth to pay attention on sophisticated places from a Polish and its neighborhood field. There is a lot of unique and smartly arranged public parks and malls which are the result of very clever a process of creation. Although they

¹⁰ Z Oskarem Hansenem Rozmawia Wojciech Włodarczyk, 2009, [w] *Wobec Formy Otwartej Oskara Hansena. Idea – utopia – interpretacja. (Wojciech Włodarczyk questions Oskar Hansen n [in] Toward the Oskar Hansen's Open Form. Idea-utopia-interpretation)*, red. Barbara Grodzieńska, wyd. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin, s. 24.

¹¹ O. Hansen, 2005, *Realizacje. Forma Zamknięta*, [w:] *Zobaczyć Świat*, red. Jola Gola z zespołem Muzeum ASP, wyd. Zachęta, Warszawa, s. 147.

seldom are intentionally composed in relation to with the open form, they are in fact its exemplification.

An excellent project, named Hala Karolina, had been realised recently in Ostrava, Czech Republic. A great sport complex consist of three halls made of adapted buildings of former mine and coal plant. Previously there were power stations for surrounding mines and the whole plant has been closed in 1964. Nowadays it is an agora under the roof. Brick halls have been rebuilt thanks to protection of a certain association based in Ostrava. Not only reanimation of single spots but a comprehensive revitalisation of the city center coping with many problems is their flagship venture. Postindustrial area has been developed into a unique public space according to a Josef Pleskot's design. A square is as big as the Main Masaryk Square and it is used for playing and doing sports, as a meeting point and a structure that makes a new identity of the city. Events, fairs and concerts may be organized in the main hall whereas the small one is dedicated to sports. It is equipped with two high quality courts for team plays and the underground hygienic complex. Particular buildings are linked with underground passages and whole area is monitored and open 24/7.¹²

Flexibility of the object makes it phenomena. Different groups organizes their meetings spontaneously on the square. They dance, do skateboarding, play games and so. The place is vibrant and filled with locals and the spectacle is changing and unpredictable. What is more, the cube, treated as a scene, is visually attractive and animates the other senses. Enormity of the recovered space is showed off perfectly by putting in there, among the steel structure, an audio-installation containing a number of records. Various situations have been prepared in form of audio stories and the receiver stands in the middle of the events while putting on the headphones. The impression that a fire, a swarm of bees flying, people passing, car racing – everything is happening just behind one's back seems unbelievably realistic because natural acoustic conditions of the hall have been used perfectly. Both listening to the recordings and staring at people who do, and turn around suddenly so they can see the source of sounds, is fascinating.

Treating an architectural form as a background for the proper spectacle is a very important change of the way of thinking. A building is considered to be just a excuse for an activity, in other words it catalysis the action.

¹² Dolni Vitkovice, teamwork, <http://brtnik15.vitkovice.cz/60/pl/node/3183>, dostep: 22.11.2016.

In this case not a significant activity like doing sport or a concert is the main purpose but the fact of being in this place.

Fondness for the place represented by hermetic groups of people keen on taking up unpopular activities attracts the others who want to have a look. Setting up in down town the infrastructure THAT FAVORS? those activities stimulate social behavior and makes people integrate with each other because they appear together in the same place. The similar mechanism made successful a sport center design in Cairns, Australia, accomplished as a promenade on the post-harbor area. Skatepark as a focal point conditions the activity of people who want to look at guys doing extremal acrobatics. After all people got used to come there in a free time.

Hala Karolina has a strategical meaning for the city revitalisation due to the fact it connects the most important places in the city – it is located in the half way between the center and Black Meadow area and Lesser Vitkovice which are the most valuable sites in Ostrava.

This composition completed with public transportation net supported by the council is priceless and influence the city development and social activities enrollment. This kind of places are inspiring both for autochthons and visitors.

4.2. City planning scale

Cytadela Park, set on the former fort "Winiary" that used to be the biggest ordnance one, covering about 100 hectares area and is legitimized a historic memorial.¹³ The destroyed fortress rebuilding had started in 1962 according to B. Lisiak's design and originally named The Monument of Arm Brotherhood and Polish-Soviet Friendship. They put in different parts of the park sculptures and monuments that was marked with political connotations, social realistic or modern and abstract characteristics.¹⁴ After the communism had collapsed in Poland, a tradition of placing statues in Cytadela remained and nowadays it is a garden with variety of figures representing range of postwar works coming from Poland and Soviet Union. The collection is a business card of the park. Another advantage is trees and shrubs. Originally, due to the function, the area had several trees and very few are more than 100 years old right now. The most important is how they were incorporated and

¹³ Ł. Zalesiński, *Dwa życia Poznańskiej Cytadeli (Two lives of Cytadela)*, www.onet.pl, (dostep 2.04.2016 r.).

¹⁴ W. Pelc z zespołem, *Park Cytadela*, [w:] *Miejski Informator Multimedialny*, red. Wojciech Pelc, www.poznan.pl, (dostep 16.11.2016 r.).

matched with the new ones so the park looks like naturally grown landscape with characteristic green chambers, avenues and corridors.

Up to the hill one can climb with monumental stairs leading the way from the city side. There is a Statue of Brotherhood displayed on the main axis whereas the park arrangement draws the shape of the former fortress. There are also commentaries, museums and recreational parts in the borders of Cytadela Park. From the biological point of view it is one of the most valuable areas in Poland and the fortress leftovers are a part of Nature 2000 area as a shelter for bats. The place is very popular with Poznań inhabitants and the ambient is rural and carefree despite the military past. In terms of the Open Form Cytadela Park does not give way to the most prestigious realisations in the world. Follies has been replaced with sculptures, a philharmonic with a luge track, spectacular fountains with colorful flower-beds. The greenery system is what makes this place so interesting as the trees and paths encourage visitors to follow the curvy lines. A magical garden atmosphere favors relax and meetings. While sitting on the bench surrounded by greenery one can peep what others do. Staring and curiosity are such a natural element of humanity, what is proved by many tests and regular people observing so this is why spots that enables that are very popular. For instance, benches standing on the edges of the square, close to the wall (no matter concrete or green) which protects the back or on the side of the crowded street, are always taken first.¹⁵ Passive relaxation is more absorbing when something is going on around. The configuration of park interiors or chambers you can enter one by one and the paths net creates the relation

The scene vs. the audience. It is interesting how such a simply historical arrangement plainly provokes particular range of social behaviors. It is an important point of a discussion because it is common to indicate in public the same, famous projects over and over again. They have a certain group of features however smaller and more cosy places represent equally good and reasonable solutions. Being popular with people is always the most important index.

Undoubtedly, the character of the place influence the means of its creation. In Cytadela recognizable sculptures prepared by authors as famous as Abakanowicz, Bakalarczyk or Sobociński became landmarks present in common mind and to see them is a popular aim itself. Apart from that, one should

notice a big role played by a park in the context of the whole district. On the north there are quite smartly built housing estates and detached houses estate with doctor's surgery and schools. On the south there is a train station and a public buses station. Moreover, undeveloped plots in the Old Town structure and on the Ostrów Tumski Island are being filled with a high quality architecture and dynamic investments. It is visible that Cytadela is a heart of the urban greenery system which has a shape of wedges crossing the city in a radiant way. It is also reflected in vital functioning of the city.

4.3. Landscape scale

A full representation of a subject discussed demands to show an example of the biggest scale, a landscape formation.

There is plenty of successful complex set on postindustrial areas in western Europe. They are faultless samples of a clever recultivation processes and cultural objects organizing.

Ferropolis, located in a German city of Gräfenhainichen is worth to pay a special attention on. It was created on the ground of a former area of the brown coal mine Golpa – Nord. Recultivation project was supposed to arrange a public space in shape of a theme park that would preserve the anthropogenic landscape.¹⁶ Currently it is kind of memorial in honor of man's fascination for the technic and the open air industrial machines museum at the same time. What is interesting, one can touch everything there. The park is located at the lake bank which previously was a mine. It is divided to zones containing exhibition, cafes, cycling lines, walking paths, recreational area and the machines collection – the heart and the main stage.¹⁷

The elements' size exceeding people's one is shocking further that skyscrapers hulking above the metropolis. Strange shapes in connection with a memory of the mine functioning period rise fears and respect, but also impress with its extravagance and unconventional beauty.

The iron city was composed according to the "new sublime" idea where traditional functions of the regular city was incorporated. Various musical and theatric events have been organized there including one of the biggest and the most famous electronic music festivals in the world, Melt! Festival.

¹⁵ Gehl J., 2013, *Życie między budynkami*, (*Life between buildings*), wyd. RAM Sp. z o.o., Kraków s.155–162.

¹⁶ Camila Joo Gallardo, *Rehabilitación de la mina de carbon Golpa – Nord: "Ferropolis"*, <http://tallerarquitecturalenguaje1-2011.blogspot.com/>, (dostęp: 27.07.2016).

¹⁷ *Ibidem*.

Every year thousands of people go there in search of techno and sophisticated esthetic experience. The spectacle of people dancing with the cranes in the backgrounds and the space filled with the flickering lights and stroboscope lamps creates unreal world. This world can be touched in every possible meaning. Periodic events may be compared to temporary installations filling the city space. Regarding the general Ferropolis functioning its offer integrate everyday routine program and marks the history of the place. Industrial souvenir are a part of European Route of Industrial Heritage¹⁸ with attractions added here and there. It is a unique way of interaction with receivers that conditions a singularity of what is happening. Its power to attract visitors is as big as in case of world famous historical treasures so it catalysis the activities.

5. SUMMARY AND CONCLUSION

The conjunction for the mentioned conceptions should be seen in a creative approach and multidimensional possibilities of using architectural and environmental media. Selected solutions may be considered as credible patterns of revitalization including properly marked cultural objects creating. The reason why is they have been successful for years and the measure of the success is popularity amongst people. Interactivity placing them to the Open Form concept is what makes their value even more than their shape does. Emphasizing a performative and dynamic character of art and creation meaning are focal points in speculation regarding exhibition area. Brian O'Doherty notices: „Gestures are a form of invention. May be done only once, otherwise everyone will forget.”¹⁹ Regarding this, author develops a process into an object by providing a spectator with a possibility to shape the surrounding by being simply its part and their mutual interaction. After all, a uniqueness is a result of the singularity of the process.

Sensual impressions are always as much individual as they regard every single person differently. The point of art understanding is actually the cycle of its perception, so the environment, the spectator and the tie between them. Face expression, the look, nonverbal reaction as much as the weather, the day part or the season. Every joint result in a moment of the work perception. The man's reaction on the

objects seen on their way may be as intriguing as the element itself. This is why the emotional sphere aspires to be a parallel determinant for design decision making.

According to this method of observing relations between human and environment it has to be emphasised that people are those who make the place. Simultaneously a place as a witness is saturated with events. “Pieces of art may tell stories, especially when they connect with the place and the people who create it.”²⁰ The correlation allows to make a conclusion, that a revitalisation process of cities, rebranding the identity, ought to be based on these exact symbiosis. Setting up places that encourage people to act and reflect is crucial. Particular ventures make a mixture that is a background for the performance which has a human in the middle.²¹

LITERATURA

1. Böhm A., 2008 *Prokrajobrazowe instrumenty planistyczne w Niemczech*, [w:] *Czasopismo Techniczne z. 4-Architektura z. 1-A*, wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków
2. Böhm A., 2007, *Piękno przestrzeni rozległej* [w:] *Czasopismo techniczne z. 13. Architektura z. 6-A*, wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków.
3. Camila Joo Gallardo, *Rehabilitación de la mina de carbon Golpa – Nord: “Ferropolis”*, <http://tallerarquitecturalenguaje1-2011.blogspot.com/>, (dostęp: 27.07.2016).
4. Gehl J., 2013, *Życie między budynkami*, wyd. RAM Sp. z o.o., Kraków.
5. Gehl J., 2010, *Cities for People*, Island Press, Washington, Covelo, London.
6. Gorządek E., Centrum Sztuki Współczesnej Zamek Ujazdowski w Warszawie, maj 2006, *Oskar Nikolai Hansen, culturepl*, 23.11.2014, (dostęp 7.06.2015).
7. Hansen O., 2005, *Realizacje. Forma Zamknięta*, [w:] *Zobaczyć Świat*, red. Jola Gola z zespołem Muzeum ASP, wyd. Zachęta, Warszawa.
8. <http://brtnik15.vitkovice.cz/60/pl/node/3183>
9. https://pl.wikipedia.org/wiki/Pomniki_i_rze%C5%BAby_na_Cy.tadeli_w_Poznaniu
10. Jagiełło M., 2016, *Melt! Festival 2014. Mordercze upały w industrialnym Ferropolis*.
11. <http://www.polskatimes.pl>, (dostęp: 27.06.2016).
12. Kosiński W., 2011, *Miasto i Piękno miasta*, Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków.
13. Lorek A., 2007, *Nowa Huta na tle miast socrealistycznych*, [w:] *Nowa Huta – architektura i twórcy miasta*

¹⁸ M. Jagiełło, *Melt! Festival 2014. Mordercze upały w industrialnym Ferropolis*, (*The killing heat over industrial Ferropolis*) <http://www.polskatimes.pl>, (dostęp: 27.06.2016).

¹⁹ Brian O'Doherty, *Biały sześcian od wewnątrz. Ideologia przestrzeni galerii*, (*Inside the White Cube: The Ideology of the Gallery Space*) tłum. A. Szyłak, Gdańsk 2015, s. 76–77.

²⁰ A piece of comment from the exhibition *All mounds can be seen from my window*, 5.03–5.05.2016 r., Art. Gallery Bunkier Sztuki in Cracow, curators: A. Bargiel, P. Hyla, M. Kownacka, L. Krawczyk, A. Lebensztejn, K. Olesiejuk, A. Rostkowska, K. Siatka, K. Vyšata, M. Ziółkowska.

²¹ O. Hansen, *Tła dla ludzi i przyrody (Background form people and the nature)*, [w:] *To see the world*, red. Jola Gola with team, Muzeum ASP, wyd. Zachęta, Warszawa 2005.

- idealnego. Niezrealizowane projekty.* Wyd. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków.
15. O'Doherty B., 2015, *Biały sześcian od wewnątrz. Ideologia przestrzeni galerii*, tłum. A. Szyłak, Gdańsk.
 16. *Strategia Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wielkopolskiego*, 2004, 1.4.1. Gospodarka przestrzenna,
 17. Zalesiński Ł., *Dwa życia Poznańskiej Cytadeli*, www.onet.pl, (dostęp 2.04.2016 r.).
 18. *Z Oskarem Hansenem Rozmawia Wojciech Włodarczyk, 2009*, [w:] *Wobec Formy Otwartej Oskara Hansena. Idea – utopia – interpretacja*, red. Barbara Grodzieńska, wyd. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin
 19. Żońnik A. red., 2016 *Z mojego okna widać wszystkie kopce*, Wydawnictwo towarzyszące wystawie, tłum. K. Kolenda, wyd. Galeria Sztuki Współczesnej Bunkier Sztuki, Kraków